

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності В11 Філологія спеціалізацій В11.041 Германські мови
та літератури (переклад включно), перша – англійська; В11.043

Германські мови та літератури (переклад включно), перша –
німецька; В11.051 Романські мови та літератури (переклад включно),
перша – іспанська; В11.055 Романські мови та літератури (переклад
включно), перша – французька

ОДЕСА
ОЛДІ+
2026

УДК 811.124'02(072)

Л545

Укладачі:

Л. А. Миронова, ст. викл. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Л. М. Ростомова, к. психол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Т. Л. Караваєва, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

М. Д. Кириллова, к. філол. н., доц. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 6 від 28 квітня 2026 р.*

Латинська мова : метод. рек. до практ. занять та самот. роботи
Л545 для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. В11 Філологія спеціалізацій В11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська; В11.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька; В11.051 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська; В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька / уклад.: Л. А. Миронова, Л. М. Ростомова. Одеса : ОЛДІ+, 2026. 48 с.

Методичні рекомендації до практичних занять та самотійної роботи містять граматичний матеріал, що охоплює різні аспекти латинської мови, додаткові завдання та практичні вправи з інструкціями, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури, що допоможе здобувачам поглибити свої знання при вивченні латинської мови.

УДК 811.124'02(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ	5
Тема 1. Вступ до курсу. Предмет і завдання навчальної дисципліни. Історія розвитку латинської мови та основи фонетики.....	5
Тема 2. Частини мови. Іменник. Іменники I відміни (<i>Declinatio prima</i>)	8
Тема 3. Дієслово в системі мови.....	10
Тема 4. Теперішній час дійсного способу активного стану (<i>Praesens indicativi activi</i>).....	13
Тема 5. Іменники. II відміни (<i>Declinatio secunda</i>). Прикметники I-II відмін	16
Тема 6. Пасивний стан латинських дієслів. <i>Praesens indicativi passivi</i>	21
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МОРФОЛОГІЯ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ ТА ЧАСОВІ СИСТЕМИ ДІЄСЛОВА	24
Тема 7. Минулий та майбутній часи недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного стану (<i>Imperfectum et Futurum I indicativi activi et passivi</i>).....	24
Тема 8. Іменники III відміни (<i>Declinatio tertia</i>).....	29
Тема 9. Прикметники III відміни	33
Тема 10. Іменники четвертої та п'ятої відмін (<i>Declinationes quarta et quinta</i>)..	36
Тема 11. Основні форми та основи дієслова. Активний стан часів системи перфекта (<i>Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II indicativi activi</i>)	43
Тема 12. Пасивний стан часів системи перфекта (<i>Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II indicativi passivi</i>)	45
Рекомендована література	47

ПЕРЕДМОВА

Мета курсу «Латинська мова» - ознайомлення здобувачів з універсальним освітнім значенням латинської мови та її впливом на формування сучасних європейських мов. Методичні рекомендації складено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю В11 Філологія, спеціалізаціями В11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська; В11.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька; В11.051 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська; В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька.

Методичні рекомендації охоплюють теми, що містять теоретичний матеріал, фонетичні та граматичні вправи, тексти для перекладу, словникові мінімуми, питання для самоконтролю, список літератури та прислів'я.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФОНЕТИКО-МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Тема 1. Вступ до курсу. Предмет і завдання навчальної дисципліни. Історія розвитку латинської мови та основи фонетики

Перед тим, як почати виконувати завдання, рекомендується перевірити свої знання латинського алфавіту. Варто пам'ятати, що він складається з 24 літер, включаючи 6 голосних та 18 приголосних. Для полегшення запам'ятовування літер алфавіту можна використовувати аналогії з алфавітом іноземної мови, яка вивчалася раніше. З метою уникнення помилок у визначенні наголосу латинських слів, необхідно враховувати, що принцип поділу слів на склади в латинській мові загалом збігається з відповідним принципом в українській мові: основою складу є голосний звук, кількість складів у слові відповідає кількості голосних. Залежно від природи та позиції в слові, голосні можуть бути довгими або короткими. На письмі довгота голосного позначається горизонтальною рисою (¯), а короткість - дугоподібною позначкою (˘). Визначення наголосу завжди потребує встановлення довготи або короткості передостаннього складу, при цьому рахунок складів ведеться з кінця слова, що відрізняється від звичного порядку в українській мові. Наголос ніколи не падає на перший склад від кінця слова. Наголос ставиться на другий склад від кінця слова, якщо він довгий, якщо цей склад короткий, то наголос падає на третій склад від кінця слова. Склад довгий (-) якщо: містить довгі за природою голосні (ī, ā, ē); до його складу входить дифтонг: *diaeta*; голосний стоїть перед 2 або 3 приголосними: *documentum*; голосний стоїть перед *x* або *z*: *reflexus*. Склад короткий (˘) якщо: - містить короткі за природою голосні (ĕ, ħ, ĭ); - голосний стоїть перед голосним: *lectio*; - голосний стоїть перед *h* або сполученнями *th*, *ph*, *rh*, *ch*: *contraho*; голосний стоїть перед сполученням німих *b*, *d*, *g*, *p*, *t*, *c* з плавними *r*, *l*: *vertebra*.

1. Прочитати, пояснити вимову голосних і дифтонгів:

porta, reus, tempus, verbum, totus, arma, ego, ludus, ira, altus, annus, ara, unus, fatum, astrum, pars, urbs, mater, pater, frater, avus, soror, finis, bene, mors, numma,

vis, fas, nefas, domus, deus, vita, error, via, homo, modus, forum, opus, terra, brevis, Roma, hymnus, signum, albus, amor, festus, bellum, bonus, damnum, fides, forum, labor, lar, dies, esse, falsus, fortis, lex, nepos, plebs, virtus, praetor, saevus, aes, aurum, praeda, causa, aera, aevum, coena, aër, foedus, aestas, pausa, gaudium, Paulus, oeconomia, Augustus, caelebs, coërceo, comoedia, praemium, faustus, laetus, moenia, praesentia, aestimatio, coëmptio, proelium, palaestra, caelibatus, daemon, auctor, augur, coepi.

2. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень ngu, qu, ti, su:

singŭli, suesco, Suetonius, consuetŭdo, Suebus, persuadēre, suavis, declamatio, imitatio, invitatio, magnificentia, molestia, transactio, spatium, foederatio, natio, inspectio, petitio, actio, constantia, legitimatio, modestia, hostia, communicatio, conversatio, notitia, obligatio, depositio, creatio, excellentia, expeditio, expositio, hostis, indulgentia, gestio, legatio, quaestio, querella, sequester, ntiquitas, aquila, colloquium, eloquentia, inquisitio, quadrivium, requies, quasi, qualitas, antiquus, quaestor, quaesitio, reliquiae, quis, quies, inquit, quattuor, quinque, sanguis, bilinguis, anguis, suus, sanctio, ratio, relatio, reverentia, salutatio, Attius, stultitia, Latium.

3. Поставити і пояснити знак наголосу:

Seleucus, aeternitas, orātor, auditorium, testamentum, stomachus, voluntas, gloria, collegium, fabŭla, complexus, praerogātiva, expansio, saecŭlum, sevērus, consultum, pontifex, clepsydra, thesaurus, concordia, numērus, spirītus, infŭsum, candela, vertebra, civitas, ornamentum, petitio, detraho, amoenus, exemplar, victoria, humānus, sapientia, quantitas, latebra, curricŭlum, metallum, oleum, labyrinthus, Olympia, ostium, extraho, voluntas, testamentum, stomachus, gloria, collegium, nomen, aqua, species, processus, sapiens, spes, Chamomilla, forāmen, compactus, initium, vestio.

4. Прочитати імена древніх римлян:

Publius Cornelius Tacitus, Publius Vergilius Maro, Decimus Iunius Iuvenālis, Gaius Iulius Caesar, Marcus Tullius Cicero, Titus Maccius Plautus, Titus Lucretius Carus, Gaius Valerius Catullus, Quintus Horatius Flaccus, Publius Ovidius Naso, Porcius Cato Maior, Lucius Annaeus Seneca, Marcus Valerius Martiālis, Gaius Plinius

Secundus Minor, Publius Cornelius Scipio Africānus Maior, Gaius Sallustius Crispus, Titus Livius, Sextus Propertius Nauta, Titus Flavius Vespasianus, Gaius Plinius Secundus, Servius Sulpicius Rufus, Gnaeus Pompeius Magnus.

5. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень у словах грецького походження:

Schema, Aeschylus, aether, amphitheatrum, anathema, theologia, Gracchus, Aristophānes, authenticum, Bacchus, bibliothēca, Charybdis, chronologia, cithāra, epiphonēma, metamorphōsis, Pythia, Tyrrhēnum, chirographum, charta, Christus, nympa, character, thesis, syngrapha, emphyteusis, 6 christiānus, rhetorica, thesaurus, Theutonīcus, Rhenus, Ruthēni, archīvum, rhythmus, mythus, Thales, theca, rhombus.

Mandate memoriae sententias Latīnas

De facto – Фактично. Насправді.

De iure – Юридично. Відповідно до закону.

Et cetera (etc.) – І таке інше.

Exempli gratia – Наприклад.

Lapsus calami – Помилка пера. Описка.

Lapsus linguae – Помилка мови.

Persōna grata – Бажана особа. Persōna non grata – Небажана особа.

Post factum – Після зробленого.

Post scriptum – Після написаного.

Vide supra – Дивись вище.

Vive valeque – Прощай і бувай здоровим!

Питання для самоконтролю

1. Як вимовляються голосні та дифтонги в латинській мові?
2. Які фонетичні особливості вимови приголосних звуків у латинській мові?
3. Які правила регулюють вимову буквосполучень у латинській мові?
4. Яке значення мають поняття “довгота” та “короткість” складів у латинській мові та як вони визначаються?
5. Які основні фонетичні правила поділу на склади та постановки наголосу характерні для латинської мови?

Тема 2. Частини мови. Іменник.

Іменники I відміни (Declinatio prima)

При вивченні теми радимо завжди проводити паралель між латинськими та українськими іменниками, їх ознаками та категоріями, адже у більшості випадків вони схожі між собою. Це допоможе виконанню завдань, аналізу граматичних форм та розумінню місця іменників у системі мови. Варто пам'ятати, що іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін. Належність іменників до тієї чи іншої відміни визначають за закінченням родового відмінка однини.

I	II	III	IV	V
-ae	-i	-is	-us	-ei

1. Перекласти граматичні терміни:

accusatīvus singulāris, pluralia tantum, dativus singularis, nomen substantīvum, genetīvus plurālis, declinatio tertia, genus masculīnum, ablatīvus pluralis, casus nominativus, declinatio quinta, genus femininum, vocativus pluralis.

2. Провідміняти іменники I відміни в однині та множині:

Puella, nauta, poeta, femina, agricola, aqua, porta, villa, silva, patria, schola, terra, stella, luna, corona, gloria, provincia, via, cura, tabula, peninsula, incola, casa, planta, mensa, fenestra, Europa, amīca, herba, bestia, vita, Hadria, mercatura.

3. Визначити відмінкову форму та число іменників, перекласти українською мовою:

Puellae, aquam, silvarum, terris, feminam, patriae, portis, villam, scholae, nautarum, poetis, tabula, stellae, coronam, provinciam, gloriae, viārum, agricolae, viam, amicae, coronarum, mercaturae, herbas, natūram, in lunā, amicārum, sine curā, in silvis, sub terram, persōnis, epistūlas, in scholam, poētae, victoriam, deae, statuas.

Зразок: terram – terra, ae, f; declinatio prima; Accusatīvus singulāris; землю.

4. Розкрити дужки, поставити іменники в правильній формі, перекласти речення:

1. Italia est magna paeninsula (Eurōpa, ae, f). 2. Stellae (nauta, ae, m) viam monstrant. 3. In oris Siciliae (colonia, ae, f) Graeciae sunt. 4. Non semper (luna, ae, f) vidēmus. 5. Aethna est non procul ab (ora, ae, f) Siciliae. 6. Magistrae legere et scribere (discipula, ae, f) docent.

5. Написати словникову форму латинських слів, від яких походять такі українські терміни:

поет, космонавт, латинізація, патріотизм, лінгвістика, сентенція, схоластика, інкогніто, муза, вітамін, магістратура, романізація, магнат.

6. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій, іспанській) мові від латинських слів:

Aqua, ae, f (вода); terra, ae, f (земля); patria, ae, f (батьківщина); herba, ae, f (трава); tabula, ae, f (дошка); littera, ae, f (буква); lingua, ae, f (мова); vita, ae, f (життя); planta, ae, f (рослина).

7. Прочитати та перекласти текст, визначити форми іменників:

De terra Italiae

Italia est peninsula Europae. Terra Italiae est fecunda, quae incolae alit. Agricolae in terra laborant. In casis parvis familiae agricolarum habitant. In villa est mensa et fenestra. Italia habet silvas magnas. In silvis sunt multae herbae et plantae, ubi bestiae vivunt. Italiam alit aqua Hadriae. In aqua Hadriae navigant nautae. In ora maritima vitam agunt familiae nautarum. Feminae aquam portant. Puellae cum amicis in casa manent. Mercatura hic floret. Familia habet pecuniam.

Слова до тексту:

Italia, ae f – Італія	sum, esse – бути
peninsula, ae f – півострів	Europa, ae f – Європа
terra, ae f – земля	fecundus, a, um – родючий
qui, quae, quod – який	incola, ae m, f – мешканець
alo, ēre – годувати	agricola, ae m – землероб
in, abl. – у, на	laboro, āre – працювати
casa, ae f – хатина	parvus, a, um – малий
familia, ae f – родина	habito, āre – жити

villa, ae f – вілла

et – і

habeo, ēre – мати

magnus, a, um – великий

herba, ae f – трава

ubi – де

vivo, ěre – жити

Hadria, ae f – Адріатика

nauta, ae m – моряк

maritimus, a, um – морський

ago, ěre – проводити

porto, āre – носити ,

cum, abl. – з

maneo, ēre – залишатися

hic – тут floreo, ēre – процвітати

mensa, ae f – стіл

fenestra, ae f – вікно

silva, ae f – ліс

multus, a, um – численний

planta, ae f – рослина

bestia, ae f – звір

aqua, ae f – вода

navigo, āre – плавати

ora, ae f – узбережжя

vita, ae f – життя

femina, ae f – жінка

puella, ae f – дівчина

amīca, ae f – подруга

mercatura, ae f – торгівля

pecunia, ae f – гроші

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії має іменник у латинській мові? Як визначаються рід, число, відмінок та відміна?
2. Що таке словникова форма іменника? Як правильно записуються іменники у латинському словнику?
3. За якими ознаками іменники поділяються на відміни в латинській мові? Скільки існує відмін і чим вони відрізняються?
4. Які характерні граматичні ознаки мають іменники I відміни? До якого роду вони переважно належать?
5. Як визначити основу латинського іменника? На прикладі поясніть алгоритм визначення.

Тема 3. Дієслово в системі мови

Перед виконанням практичного завдання рекомендуємо повторити основні теоретичні положення щодо дієвідмін у латинській мові. Дієслова діляться на чотири дієвідміни. Початковою формою дієслова є інфінітив

(infinitivus), тобто неозначена форма, яка закінчується на –re. Належність дієслова до тієї чи іншої дієвідміни визначається за голосним, що стоїть безпосередньо перед закінченням –re. Особливу увагу варто звернути на розмежування дієслів II та III дієвідмін: в інфінітиві дієслів II дієвідміни голосний ē є довгим і наголошеним, тоді як у дієсловах III дієвідміни маємо короткий ě, а, отже, наголос у таких дієсловах переноситься на третій склад від кінця.

1. Перекласти граматичні терміни:

numērus plurālis, persōna tertia singulāris, modus imperatīvus, infinitīvus praesentis passīvi, coniugatio quarta, persōna prima plurālis, futūrum primum indicatīvi actīvi.

2. Прочитати, поставити наголос у дієсловах та вказати дієвідміну:

accusāre, audīre, interrogāre, ligītāre, dicēre, defendēre, iudicāre, facēre; pugnāre, tacēre, amāte, statuēre, dormīre, crescēre, debēre, disponēre, cogitāre, venīmus, volvēre, minuēre, curāre, vidēre, statuēre, ornāre, minuēre, munīre.

3. Визначити за формою інфінітива, до якої дієвідміни належить кожне із дієслів, написати його основу та першу особу однини теперішнього часу:

Зразок: accusāre; accusa-; accūso.

Debēre – бути повинним, demonstrāre – доводити, convenīre – подавати позов, amāre – любити, audīre – слухати, condēre – створювати, credēre – вірити, dicēre – говорити, docēre – вчити, errāre – помилятися, finīre – закінчувати, habēre – мати, legēre – читати, movēre – рухати, scribēre – писати, sentīre – відчувати, servīre – служити, vidēre – бачити, vincēre – перемагати, dare – давати.

4. Утворити неозначену форму дієслів, визначити основу:

I. Clamo, noto, monstro, erro, labōro;

II. Video, taceo, sedeo, debeo, valeo;

III. Ago, gero, disco, vinco, credo;

IV. Audio, dormio, servio, punio, munio.

5. Написати слова, які походять у сучасних мовах від латинських дієслів:

Debeo, debui, debītum, ěre; credo, credīdi, credītum ěre; lego, legi, lectum, ěre; respondeo, respondi, responsum, ēre; scribo, scripsi, scriptum, ěre; valeo, valui, –, ēre; curo, āvi, ātum, āre; porto, āvi, ātum, āre.

6. Перекласти речення українською мовою, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, записати їх початкові форми:

1. Bene labora! 2. Bene disce! 3. Audi, scribe, lege! 4. Audite, scribite, legite! 5. Vale! 6. Valet! 7. Vive valeque! 8. Nolite tacere! 9. Nolite credere! 10. Cede! 11. Noli venire! 12. Noli cedere! 13. Responde! 14. Respondete! 15. Nolite interrogare! 16. Festina lente. 17. Divide et impera! 18. Nota bene! (= NB!). 19. Noli tacere, si dicere debes. 20. Noli vetare: vetare non debes. 21. Responde, si interrogo. 22. Si interrogamus, respondete! 23. Nolite tacere, si respondere debetis. 24. Credite. 25. Bene facite, quod facitis. 26. Nolite venire! 27. Cessa regnare, si non vis iudicare 28. Et tu, Brute, contra me! 29. Festina lente! 30. Fide, sed cui - vide.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

Cogito, ergo sum – Я мислю – отже, я існую.

Debes, ergo potes – Ти мусиш, отже, можеш.

Dicere non est facere – Сказати – ще не означає зробити.

Divide et impera – Розділяй і пануй!

Dum spiro, spero – Поки живу – сподіваюсь.

Errare humanum est – Людині властиво помилятися.

Festina lente – Спіши поволі.

Nota bene! (NB!) – Зверни увагу!

Qui quaerit, reperit – Хто шукає – знаходить.

Vive valeque – Прощай і бувай здоровий.

Vivere est cogitare – Жити – це мислити.

Vivere est militare – Жити – це боротися.

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії притаманні латинському дієслову? Як вони проявляються у дієслівних формах?
2. За якими критеріями здійснюється поділ латинських дієслів на дієвідміни? Як визначити дієвідміну конкретного дієслова?
3. Яким чином визначається основа латинського дієслова? Яка форма використовується для цього?

4. Які елементи включає словникова форма латинського дієслова? Чому важливо знати її особливості?
5. Як правильно утворюються форми однини та множини наказового способу латинських дієслів? У чому полягає різниця між ними?
6. Як утворюється заперечна форма наказового способу в латинській мові? Які частки чи конструкції при цьому використовуються?

Тема 4. Теперішній час дійсного способу активного стану (Praesens indicativi activi)

Для успішного виконання завдання дуже важливо пам'ятати формулу утворення теперішнього часу: основа дієслова + особові закінчення активного стану. У дієсловах I, II, IV дієвідмін особові закінчення приєднуються безпосередньо до основи інфекта. У дієсловах I дієвідміни у 1-й особі однини відбувається злиття кінцевої голосної основи –ā із особовим закінченням –o. У дієсловах III дієвідміни між основою і особовим закінченням вставляються короткі тематичні голосні: перед –s, -t, -m – -i-; перед –nt – -y-. У дієсловах IV дієвідміни у 3-й особі множини між основою і особовим закінченням вставляється –y- за аналогією до III дієвідміни.

1. Зробити граматичний аналіз дієслів. Перекласти українською мовою:

imp̄rant, venītis, credīmus, laudamus, sunt, vicis, respondēmus, ducis, servio, videt, defendunt, ducīte, laborāmus; legit, legunt, legītis, lege, nolīte legēre; laudas, noli laudāre, laudo, laudat, laudāte; servis, servītis, servīre, servīte, servio; tacēmus, tacēre, tacent, taceo, tacētis, narramus.

2. Провідміняти наступні дієслова в praesens indicativi activi:

esse, vetare, credēre, audire, habere, dicēre, punire, habere, appellare, debere, scribēre, mutare, agēre, consentire, cavere.

3. Доповнити речення:

1. Cogitat, ergo (esse).
2. Bene legit, sed male (scribēre).
3. Cum tacētis, (consentīre).
4. Bene audiunt, bene (discēre).
5. Audimus et (scribēre).
6. Latīne legit et (scribēre).
7. Dum spirātis, (sperāre).
8. Ego (legēre), vos (scribēre).

4. Вставити пропущені закінчення дієслів:

1. Patriam amare debe... (Ми повинні Батьківщину любити). 2. Rosa spinas habe...(Троянда має шипи). Tu me ama..., et ego te am ... (Ти мене кохаєш, а я тебе кохаю). 3. Recte leg... et scrib...(Ви правильно читаете і пишете). 4. Cur male scrib...? (Чому погано пишеш?). 5. Agricolae terram col...(Селяни обробляють землю).

5. Перекласти речення:

1. Respondere, cavere, agere. 2. Dum spiro spero. 3. Cum tacent clamant. 4. Pecunia non olet. 5. Charta non erubescit. 6. Si vales, bene est, ego valeo. 7. Qui tacet, consentit. 8. Tantum scimus, quantum memoria tenemus. 9. Ignorantia non excusat. 10. Vivere est militare. 11. Dicere non est facere. 12. Cogito ergo sum. 13. Divide et impere. 14. Qui quaerit, reperit. 15. Ave, Maria! 16. Non scholae, sed vitae discimus.

6. Перекласти текст та проаналізувати форми дієслів, записати інфінітиви:

De deabus antiquis

Graecae et Romanae deae multae sunt. Diana et Minerva clarae deae sunt. Diana est silvarum dea et domina. Silvae Dianam delectant. Dea saepe feras necat. Itaque sagittas tenet. Sed cervae Dianae gratae sunt. Diana cervarum patrona est et cervas a bestiis feris servat. Minerva dea pignarum est. Minerva hastam et loriceam habet. Minerva tunica et palla amicta est, praeterea loriceam et galeam gerit. Laevo humero hastam sustinet. Dextra Minerva stilum, sinistra ceram tenet. Minerva quoque dea sapientiae est. Dea imprimis magistris et discipulis favet. Noctua et olea Minervae sacrae sunt. Feminae Romanae dearum iram timent. Itaque saepe magnam cum cura aras Dianae et Minervae rosarum coronis ornant. In Italia multas dearum statuas antiquas etiam nunc sunt.

Слова до тексту:

Graecus, a, um – грецький

dea, ae f – богиня

Diana, ae f – Діана

clarus, a, um – славетний

silva, ae f – ліс

Romanus, a, um – римський

multus, a, um – численний

Minerva, ae f – Мінерва

sum, esse – бути

domina, ae f – володарка

delecto, āre – тішити
fera, ae f – дика тварина
itaque – отже
teneo, ēre – тримати
gratus, a, um – приємний, любий
servo, āre – охороняти
pugna, ae f – битва
lorica, ae f – панцир
tunica, ae f – туніка
amicio, īre – покривати,
galea, ae f – шолом
laevus, a, um – лівий
sustineo, ēre – підтримувати
stilus, i m – стилос
cera, ae f – віск
sapientia, ae f – мудрість
magister, tri m – учитель
faveo, ēre – сприяти
olea, ae f – олива
femina, ae f – жінка
timeo, ēre – боятися
cura, ae f – турбота
rosa, ae f – троянда
orno, āre – прикрашати
statua, ae f – статуя
etiam – також

saepe – часто
neco, āre – вбивати
sagitta, ae f – стріла
cerva, ae f – лань
patrona, ae f – покровителька
bestia, ae f – звір
hasta, ae f – спис
habeo, ēre – мати
palla, ae f – накидка
обгорнути praeterea – крім того
gero, ěre – носити
umerus, i m – плече
dexter, tra, trum – правий
sinister, tra, trum – лівий
quoque – також
imprimis – особливо
discipulus, i m – учень
noctua, ae f – сова
sacer, cra, crum – священний
ira, ae f – гнів
magnus, a, um – великий
ara, ae f – вівтар
corona, ae f – вінок
Italia, ae f – Італія
antiquus, a, um – давній
nunc – тепер

7. Перекласти крилаті вислови та по можливості вказати їх авторів:

1. Amat victoria curam. 2. Vivere est militare. 3. Cogito, ergo sum. 4. Aquila non captat muscas. 5. Bis dat, qui cito dat. 6. Dum spiro - spero. 7. Haud semper errat fama. 8. Historia est magistra vitae. 9. Ibi victoria, ubi concordia. 10. Ira

saepe causa iniuriae est. 11. Mala herba cito crescit. 12. Natura nihil facit frustra. 13. Non scholae, sed vitae discimus. 14. Patriam nostram amare et defendere debemus. 15. Pecunia non olet. 16. Qui non improbat, approbat. 17. Qui quaerit, reperit. 18. Schola viam scientiarum monstrat. 19. Scientia potentia est. 20. Tantum scimus, quantum memoria tenemus. 21. Victoria copiis gloriam praebebat. 22. Generosi animi et magnifici est iuvare et prodesse.

Питання для самоконтролю

1. Які закінчення характерні для дієслів I, II, III та IV відмін у теперішньому часі дійсного способу активного стану? Наведіть приклади.
2. Як визначається основа теперішнього часу латинських дієслів і чим вона відрізняється для кожної дієвідміни?
3. Поясніть особливості зміни дієслів третьої відміни у теперішньому часі активного стану. Які зміни відбуваються в основі?
4. Яким чином визначити особу та число дієслова у теперішньому часі? Яку роль відіграють закінчення в цьому процесі?

Тема 5. Іменники II відміни (Declinatio secunda).

Прикметники I-II відмін

Для виконання практичних завдань варто пам'ятати, що до другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в Gen. sing. мають закінчення -i. Приналежність до певного роду в латинській та в українській мові часто не співпадають. Відмінкові закінчення іменників середнього роду такі ж, як і для чоловічого роду, крім двох відмінків -Nom., Acc. sing. та plur.; для цих відмінків вступає в дію правило середнього роду. Робота над текстом починається завжди з виписування незнайомих слів та їх перекладу за допомогою словника. Особливу увагу варто звертати на початкові форми іменників при виконанні граматичного аналізу. Прикметник же у реченні виступає у ролі узгодженого означення. Він узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку, тобто, ці категорії у прикметника не є сталими.

1. Провідміняти словосполучення:

lingua latina – латинська мова; arbitrium meum – моє рішення; colloquium amoenum – приємна бесіда; collega altus – високий товариш; populus antiquus – стародавній народ; liber bonus – добра книжка.

2. Визначити граматичні форми іменників (відмінок і число, перекласти):

Зразок виконання: gloriam – Acc. s., gloria, ae (f) – славу
audaciam, corōnis, diligentīā, vitis, oram, ancillae, sagittis, nautae, casae, deos, domicilio, nuntii, libris, liberos, modō, servōrum, scutis, captivōrum, Romanōrum, templa, amīcis, castrum, oppidō, ex libris, patrōno, popule, verbis, magistro.

3. Вибрати відповідну форму присудка:

1. Iulia et Terentia (salutat, sunt, rident). 2. Titus et Gaius in schola (sunt, clamat, ridētis). 3. Iulia amīcam suam (est, narrat, vocat). 4. Marcus Corneliam (salutat, gaudent, scribit).

4. Додати відповідні відмінкові закінчення, перекласти словосполучення:

deo magn..., amīcis bon..., agricōlam Roman..., discipule bon..., tunīcae alb..., poētārum Graec..., muri alt..., pinos alt..., linguae antiqu..., in insulā ingot....

5. Поставити слова в дужках у відповідних відмінках, перекласти речення:

1. Oppida (Romānus, i, m) firmos et altos muros habent. 2. In (templum, i, n) Vestae ignicūlus aeternus flagrat. 3. Fortūna dea super (ocūlus, i, m) fasciam habet, unde proverbium: “Fortūna caeca est”. 4. Inter bella et pericūla non est locus (otium, ii, n). 5. In Graecia (monumentum, i, n) poētārum antiquōrum sunt.

6. Побудувати речення з поданих слів, перекласти українською мовою:

1. Italia – deus – in – templum – esse. 2. Monstrāre – mythus – populus – vita – antīquus. 3. Narrāre – fabūla – Hesiōdus – deus – de. 4. Epistūla – amīcus – scribere – Valerius. 5. Describere – Homerus – Troiānus – bellum.

7. Узгодити прикметник bonus, a, um в роді, числі та відмінку з наведеними нижче іменниками:

deos	dominam	fana
libris.....	magistrum	nautae.....
puellarum.....	populorum	

8. Назвати слова, які походять у сучасних мовах від латинських прикметників:

falsus, a, um (підроблений); magnus, a, um (великий); varius, a, um (різний); albus, a, um (білий); altus, a, um (високий); antīquus, a, um (стародавній); futūrus, a, um (майбутній); necessarius, a, um (необхідний); liber, a, um (вільний).

9. Знайти помилку в узгодженні прикметника з іменником:

cura magna , alma mater, bellum antiqua, nauta bonus, pericūlum magnum, terra incognita, liber novus, popūlus liber, filius altus, fabula longa.

10. Прочитати, зробити переклад і граматичний аналіз тексту:

De amicitia lupi fabula

Asīnus aegrotus est. Filium parvum habet. Filius in stabūlo aegrotum curat. Stabūlum clausum est. Ad aegrotum asīnum properant lupi et stabūlo appropinquant. Unus e lupis clamat: “Aperi, mi aselle ! Amici tui appropinquant”. Filius lupis respondet: “Amicōrum verba blanda audio, sed lupos improbos video”.

Слова до тексту:

amicitia, ae f – дружба	lupus, i m – вовк
fabula, ae f – байка	asinus, i m – осел
aegrotus, a, um – хворий	filius, i m – син
parvus, a, um – малий	habeo, ēre – мати
stabulum, i n – стайня	curo, āre – доглядати
clausus, a, um – зачинений	ad, acc. – до
properō, āre – поспішати	appropinquo, āre – наближатися
unus, a, um – один е,	ex, abl. – з
clamo, āre – кричати	aperio, īre – відчиняти
meus, a, um – мій	sellus, i m – ослик
amicus, i m – друг	tuus, a, um – твій
respondeo, ēre – відповідати	verbum, i n – слово
blandus, a, um – ласкавий	audio, īre – чути
sed – але improbus, a, um – підступний, злий	video, ēre – бачити

11. Прочитати, перекласти текст, виписати іменники та прикметники, визначити їх граматичні форми:

De Graecōrum et Romanōrum deis

Graeci et Romāni antīqui non unum deum, ut Christiāni, sed multos deos deasque colunt. Primus in numēro deōrum et maxīmus Iuppīter, filius Saturni et Rheae, est. Locus, ubi Iuppīter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus altus, stellis vicīnus. Inde deus deōrum, domīnus caeli et mundi tonat et fulmīnat: equi rapīdi dei per totum mundum volant. Si clipeo quatit, ventos et procellas in terram mittit. Idem gratiā suā natūram tranquillat.

Слова до тексту:

Graecus, a, um – грецький

deus, i m – бог

unus, a, um – один

Christianus, i m – християнин

multus, a, um – численний

colo, ěre – вшановувати

Saturnus, i m – Сатурн

sum, esse – бути

ubi – де

mundus, i m – світ

teneo, ěre – тримати

altus, a, um – високий

vicinus, a, um – сусідній

dominus, i m – володар

tono, āre – грімiти

equus, i m – кінь

per, acc. – через

volo, āre – летіти

clipeus, i m – щит

ventus, i m – вітер

terra, ae f – земля

Romanus, a, um – римський

antiquus, a, um – давній

ut – як

sed – але

dea, ae f – богиня

primus, a, um -перший

Rhea, ae f – Рея

locus, i m – місце

sedeo, ěre – сидіти

imperium, i n – влада

Olympus, i m – Олімп

stella, ae f – зоря

inde – звідти

caelum, i n – небо

fulmino, āre – метати блискавку

rapidus, a, um – стрімкий

totus, a, um – у єсь

si – якщо

quatio, ěre – трясти

procella, ae f – буря

mitto, ěre – посилати

idem, eadem, idem – той самий

suus, a, um – свій

tranquillo, āre – заспокоювати

gratia, ae f – ласка

natura, ae f – природа

12. Перекласти текст:

De Aesculapio

Apud Graecos multi clari medīci sunt. Primus Graecōrum medīcus Aesculapius est, vir doctus, perītus et ingeniōsus. Postea Aesculapius 12 medicōrum deus est. Medīci Aesculapio gallos immōlant. Multa templa Graecōrum Aesculapio sacra sunt. Templa Aesculapii in lucis sunt, luci quoque deo sacri sunt. Medīci Graecōrum apud templa domicilia habent. Virum aegrōtum medīci in templō ponēre solent. Cum aegrōtus addormit, deus ei (йому) in somno medicīnam demonstrat. Aegrōtus somnum medīcis narrat et medīci remedium designant. Si convalescit aegrōtus, morbum suum et remedium in tabūla inscribit et muro templi ponit. Ita gratias deo agit.

Слова до тексту:

Aesculapius, i m – Ескулап

doctus, a, um – вчений

ingeniosus, a, um – обдарований

deus, i m – бог

aegrōtus, a, um – хворий

pono, ere – ставити, класти

cum (+ Abl.) – коли, з

ei (dat. від is, ea, id) – йому

medicina, ae f – лікування, медицина

narro, are – розповідати

designo, are – призначати

suus, a, um – свій

inscribo, ere – записувати

ita – так

ago, agere – робити, дякувати

vir, viri m – чоловік

peritus, a, um – досвідчений

postea – потім

gallus, i m – півень

templum, i n – храм

soleo, ere – мати звичку

addormio, ire – засинати

somnus, i m – сон

demonstro, are – показувати

remedium, i n – ліки, засіб

si – якщо

tabula, ae f – дошка, табличка

murus, i m – стіна

ratia, ae f – подяка

apud (+ Acc.) – біля, при

immolo, are – приносити в жертву

Mandāte memoriae sententias Latīnas

Clavus clavo pellitur – Клин клином вибивають.

Contraria contrariis curantur – Протилежне лікується протилежним.

Diabolus non est tam ater, ac pingitur – Не такий страшний чорт, як його малюють.

Fabulis non explētur venter – Шлунок байками не наповниш.

Iniqua nunquam imperia retinentur diu – Несправедлива влада недовговічна.

Si vis amāri – ama – Коли хочеш, щоб тебе любили – люби.

Tertium non datur – Третього не дано.

Питання для самоконтролю

1. Які характерні закінчення мають іменники II відміни в називному відмінку однини для чоловічого та середнього роду? Наведіть приклади.
2. Як змінюються іменники II відміни за відмінками в однині та множині?
3. Які особливості має відмінювання іменників II відміни середнього роду порівняно з чоловічим?
4. До якої відміни належать латинські іменники з основою на -er, і які є особливості їх відмінювання?
5. Як визначити рід іменника II відміни та чому це важливо для правильного вживання форм у реченні?
6. Чому прикметники мають три закінчення у словниковій формі?

Тема 6. Пасивний стан латинських дієслів.

Praesens indicativi passivi

На відміну від української мови форми пасивного стану в латинській мові вживаються значно частіше. Зазвичай пасивний стан з'являється і в тих випадках, коли, на наш погляд, там був би доречнішим активний стан. Тому на переклад дієслів у пасивному стані потрібно звертати особливу увагу, використовуючи частку – ся чи безособові форми дієслова. В пасивному реченні дійова особа – виконавець дії, стоїть у відмінку Ablativus з прийменником a (ab); зняряддя, за допомогою якого виконується дія – у тому ж відмінку без прийменника. При утворенні пасивного стану зберігаються всі

особливості, які мають дієслова у активному стані, тобто, сполучні голосні ставимо за загальним правилом.

1. Замінити активні звороти пасивними:

Activum. Cicēro Catilinam accusat - Цицерон звинувачує Катіліну.

Passivum. Catilina a Cicerone accusatur - Катіліна звинувачується Цицероном.

1. Romani hostes vincunt - Римляни перемагають ворогів. 2. Advocatus reum defendit - Адвокат захищає підсудного.

2. Визначити та перекласти дієслівні форми:

mutamīni, describītur, docēmur, punīris, cingītur, signantur, legi, laudor, illustrāris, delēmur, vocātur, defenduntur.

Зразок: laudatur – laudo, āvi, ātum, āre – verbum, coniugatio prima, persōna tertia singulāris praesentis indicatīvi passīvi, його хвалять.

4. Замінити активну конструкцію пасивною, перекласти речення:

1. Proverbia sapientiam populōrum antiquōrum exprimunt. 2. Poētae antīqui bellum Troiānum describunt. 3. Romāni Gallos in proeliis vincunt. 4. Femīnae statuas Minervae rosis ornant. 5. Muri alti oppīda antīqua cingunt. 6. Romāni Neptūnum deum fluvīōrum putant.

5. Перекласти українською мовою, зробити граматичний аналіз дієслів:

1. Tertium non datur. 2. Avaritia neque copia, neque inopia minuītur. 3. Vici populōrum antiquōrum saepe incendiis delentur. 4. Contra verbōsos noli contendere verbis: sermo datur cunctis, anīmi sapientia – paucis. 5. Nemo debet bis punīri pro uno delicto. 6. Incōlae vici a Romānis agricōlae appellantur. 7. Diāna a Romānis dea silvārum putātur. 8. Etiam magna regna delentur. 9. In Romā antīquā iurisprudentia floret, Roma patria iurisprudentiae appellātur. 10. Statuae virōrum clarōrum rosis ornantur. 10. Contra factum non datur argumentum. 11. Nunquam pericūlum sine pericūlo vincītur. 12. De te fabūla narratur.

6. Прочитати, перекласти текст та визначити пасивні форми дієслів:

De Thesēo et Ariadna

In insūla Creta, ubi regnat Minos, Daedālus labyrinthum magnum aedificat. Labyrinthus a saevō monstrō Minotaurō custodītur. Aegēus, rex Attīcae, tribūtum

pendet in Cretam. Septem pueros et puellas mittere debet ad victimas monstro. Miseri a Minotaurō statim devorantur. Theseus, filius Aegēi, proponat sibi bestiam necare et patriam ab horrida poena liberare. Itaque cum sociis suis in Cretam advēnit. Ibi Ariadna, filia Minois, adjuvare eum (йому) constituit atque filum longum et gladium mirum donat. In labyrinthō Theseus alligat filum ad portas et ita certa via servatur. Gladio miro Minotaurum necat. Theseus fili auxilio ex labyrinthō venit.

Слова до тексту:

insula, ae f – острів	Creta, ae f – Крит
ubi – де	regno, are – царювати
Minos, Minotis m – Мінос	Daedalus, i m – Дедал
labyrinthus, i m – лабіринт	magnus, a, um – великий
aedifico, are – будувати	saevus, a, um – лютий
monstrum, i n – чудовисько	Minotaurus, i m – Мінотавр
Aegeus, i m – Егей	rex, regis m – цар
Attica, ae f – Аттика	tributum, i n – податок
pendo, ere – платити	Creta, ae f – Крит (вже було)
septem – сім	puer, i m – хлопець
puella, ae f – дівчина	mitto, ere – посилати
debeo, ere – мусити	victima, ae f – жертва
miser, era, erum – нещасний	filum, i n – нитка
statim – негайно	devoro, are – пожирати
Theseus, i m – Тесей	filius, i m – син
propono, ere – пропонувати	sui (reflexive pronoun) – собі
bestia, ae f – звір	neco, are – вбивати
patria, ae f – батьківщина	horridus, a, um – страшний
poena, ae f – кара	libero, are – звільняти
itaque – отже	cum (+ Abl.) – з
socius, i m – товариш	advēnio, ire – приходити
constituto, ere – вирішувати	atque – і

longus, a, um – довгий

mirus, a, um – дивовижний

alligo, are – прив'язувати

certo, are – зберігати

servo, are – охороняти

auxilium, i n – допомога

gladius, i m – меч

do, dare – давати

porta, ae f – ворота

via, ae f – дорога

venio, ire – приходити

ex (+ Abl.) – з

Питання для самоконтролю

1. Які особові закінчення пасивного стану для дієслів у теперішньому часі в латинській мові?
2. Чим відрізняються форми теперішнього часу пасивного стану від форм активного стану?
3. Який відмінок використовується для позначення особи, що виконує дію при пасивному дієслові?
4. Поясніть відмінність між вживанням *ablativus auctoris* і *ablativus instrumenti*.
5. У якому відмінку стоїть підмет у реченнях із дієсловами пасивного стану, і як це впливає на побудову речення в латинській мові?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МОРФОЛОГІЯ ІМЕННИХ ЧАСТИН МОВИ ТА ЧАСОВІ СИСТЕМИ ДІЄСЛОВА

Тема 7. Минулий та майбутній часи недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного стану (Imperfectum et Futurum I indicativi activi et passivi)

Латинське дієслово у минулому часі змінюється за особами і числами, так само, як і в теперішньому. Часові форми недоконаного виду активного та пасивного станів утворюються за допомогою суфіксів. Суфікси часу Imperfectum indicativi – -ba- для I та II дієвідмін, -eba- – для III та IV. Завжди варто пам'ятати про додавання до основи дієслова особових закінчень. Особливість латинського Futurum I (активний та пасивний стан) полягає в його здатності передавати значення як недоконаного, так і доконаного виду майбутнього часу в українській мові. Тому для точного перекладу завжди потрібно звертати увагу на контекст. Цей час утворюється додаванням до

основи інфекта суфіксів: – b - для дієслів I та II дієвідмін, - ā - для 1 ос.одн. та – e – для всіх інших осіб дієслів III та IV дієвідмін та особових закінчень активного та пасивного станів. Причому дієслова I та II дієвідмін набувають особливостей відмінювання дієслів III дієвідміни теперішнього часу, тобто мають між основою та закінченням з'єднувальні голосні – ĭ – та – u.

1. Провідміняти наступні дієслова в Imperfectum indicatīvi actīvi та Futurum I indicatīvi actīvi:

canto 1, educo 1, impero 1, libĕro 1, neco 1, nomino 1, occupo 1, habeo 2, valeo 2, studeo 2, timeo 2, ago 3, colo 3, dico 3, duco 3, emo 3, gero 3, vivo 3, protego 3, dormio 4, munio 4, scio 4, venio 4, erudio 4, servio 4, sentio 4.

2. Визначити граматичні форми поданих дієслів, перекласти:

Зразок виконання: oppugnābant – 3 ос.мн. Imp ind.act.,oppugno 1 – вони билися.
Colēbam, orābis, prohibēbo, capiētis, tradēbat, dicebāmus, dabit, eram, puniētis, eris, educabāmus, rapies, vetabāmus, custodiet, cognoscēbam, defendebātis, nesciēbat, tegēbis, invenies, erīmus, laborābo, tacēbas, respondēbat, narrābītis, negābas.

3. Прочитати, перекласти текст, зробити граматичний розбір іменників, прикметників та дієслів:

De deis Romanōrum

Romāni unum verum Deum ignorābant et multis deis supplicābant. Alii dei in caelo, alii in terrā, alii in aquā habitābant. Dei, incōlae caeli, primum locum inter deos tenēbant; summum imperium Iuppīter habēbat. Is domīnus totīus mundi erat; eum etiam dei timēbant et ei parēbant; eius potentia immensa erat. Romāni in Capitolio, alto loco Romae, magnificum templum ei aedificavērunt. In templo statua dei erat. Praeterea Vestae deae supplicābant. Sub praecipua tutelā eius vita domestica erat. Erant etiam dei infēri. Ei sub terrā habitābant.

Слова до тексту:

verus, a, um – істинний, справжній

ignoro, āvi, ātum 1 – не знати

alius, alia, aliud – один, інший

habito, āvi, ātum 1 - жити, проживати

deus, i m – бог

supplico, āvi, ātum 1 – молитися

caelum, i n – небо

primus, a, um – перший

locum tenēre – посідати місце

habeo, uī, ĭtum 2 – мати

totus, a, um – весь, цілий

pareo, uī, - 2 – підкорятися

immensus, a, um – величезний

tutēla, ae f – опіка

templum, ī n – святилище, храм

praeterea – крім того

infērus, a, um – нижній, підземний

Capitolium, ī n – Капітолій, один із семи пагорбів, на яких виник Рим

Vesta, ae f – Веста, богиня домашнього вогнища у давніх римлян

summus, a, um – вищий

Iuppīter, Iovis m – Юпітер

timeo, uī, - 2 – боятися

potentia, ae f – сила, влада

aedifico, āvi, ātum 1 – будувати

domesticus, a, um – домашній

altus, a, um – високий

praecipuus, a, um – особливий

4. Зробити граматичний аналіз дієслів, перекласти українською мовою:

habēbant, putabūtur, amābas, veniam, debebantur, liberamīni, docēbunt, tradebātur, respondēbis, dicent, nominabūtur, augēbat, laudabo.

5. Поставити дієслова у пасивному стані, перекласти українською мовою:

demonstrābat – ...; puniam – ...; delēbis – ...; liberabāmus – ...; salutabitis – ...; censēmus – ...; defendēre – ...; docēbo –

Зразок: vocat (він кличе) – vocatur(його кличуть).

6. Замінити активну конструкцію пасивною. Перекласти українською мовою:

1. Graeci in ora Siciliae colonias condēbant. 2. Servi Graeci puēros Romānos educābant. 3. Incendia vicos populōrum delēbant. 4. Romāni circum oppīdum vallum aedificābant. 5. Vere herbae et plantae terram vestient. 6. Marcus epistūlas amīcis scribet.

7. Підібрати відповідну дієслівну форму, перекласти речення:

1. Adversarii oppīdum non (intrat, occupābunt, fugiēbant). 2. Gaudeo, quod fortūna me (delectant, timētis, amat). 3. Discipūli boni a magistris (laudantur, docēmur, monent). 4. Oppīda antiqua saepe incendiis (conduntur, debebantur, aedificantur).

8. Доповнити речення відповідною дієслівною формою, перекласти:

1. Romāni numquam inimīcos (timēre). 2. In templō Delphōrum Pythia multa oracūla (dare). 3. Graeci antiqui in loco victoriae monumenta 19 (struēre). 4. Cras epistūlam tibi (scribēre). 5. Semper amīci fidi (esse). 6. Si sapientiam non habes hodie, cras nihil (habēre). 7. Bonus magister consilia bona semper (dāre). 8. Ego tibi de nostrā scholā (scribēre). 9. Castra Romanōrum vallo fossaque (munīre).

9. Перекласти текст, поставити дієслова в минулому часі недоконаного виду:

Graeci et Romāni non unum deum, sed multos deos deasque colunt. Primus in numēro deōrum Iuppīter est, Saturni filius, domīnus mundi. Locus, ubi Iuppīter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus. Neptūnus, secundus Saturni filius, in Oceānō regnat. Nautae Neptūno equos et tauros immollant. Pluto, Saturni tertius filius, a Romānis horridus umbrārum domīnus, deus inferōrum putātur.

10. Перекласти текст, зробити граматичний розбір слів:

De Mercurio

Mercurius deus Maiiae filius erat. Primum Mercurius a Romanis et Graecis pro deo commercii colebātur. Deinde, ut a Graecis, deōrum nuntius et minister numerabātur. Mercurius iussa deōrum incōlis nuntiābat et anīmos mortuōrum ad infēros deducēbat. Saepe igitur modo in Olympo, modo in terrā, modo apud infēros erat. Praeterea Mercurius erat deus eloquentiae; itāque Graeci et Romāni Mercurio linguas bestiārum sacrificābant. Simulacra Mercurii in foris oppidōrum et in viis et in triviis erant.

Слова до тексту:

Mercurius, i m – Меркурій

Maia, ae f – Мая

sum, esse – бути

Romanus, a, um – римський

pro (+ Abl.) – за, як

colo, ere – шанувати

deus, i m – бог (уже було)

nuntius, i m – вісник

deus, i m – бог

filius, i m – син

primum – по-перше

Graecus, a, um – грецький

commercium, i n – торгівля

deinde – потім

deus, deorum m pl – боги

minister, tri m – слуга, посланець

numerō, āre – рахувати
incola, ae m/f – житель
animus, i m – душа, дух
inferi, orum m pl – підземні
saepe – часто
modo – тепер, іноді
terra, ae f – земля
praeterea – крім того
itaque – отже
bestia, ae f – звір
жертву
simulacrum, i n – зображення
trivium, i n – перехрестя

iussa, orum n pl – накази
nuntio, āre – сповіщати
mortuus, a, um – мертвий
deduco, ere – вести вниз
igitur – отже
Olympus, i m – Олімп
apud (+ Acc.) – при, біля
eloquentia, ae f – красномовство
lingua, ae f – мова, язык
sacrifico, āre – приносити в
жертву
foris, ae f – дорога

Mandāte memoriae sententias Latīnas

Aut inveniam viam, aut faciam – Або знайду дорогу, або прокладу.

Cum fortūna perit, nullus amīcus erit – Коли щастя пропадає, то й друг зникає.

Destruam et aedificābo – Зруйную і звезду заново.

Dum ferrum candet, tundīto – Куй залізо, поки гаряче.

Non semper erit aestas – Не завжди буде літо.

Pulsāte et aperiētur vobis – Стукайте, і вам відчинять.

Unum castigābis, centum emendābis – Одного покараєш – сотню виправиш.

Питання для самоконтролю

1. Як утворюється imperfectum (минулий час недоконаного виду) дійсного способу активного стану для дієслів усіх чотирьох дієвідмін у латинській мові?
2. Як утворюються форми imperfectum дійсного способу пасивного стану?
3. Як утворюється futurum I (майбутній час недоконаного виду) дійсного способу активного стану для дієслів I та II дієвідмін у латинській мові?
4. Які особливості утворення майбутнього часу активного стану для дієслів III та IV дієвідмін? Чим вони відрізняються від I та II дієвідмін?
5. Як утворюються форми futurum I дійсного способу пасивного стану для дієслів різних дієвідмін?

Тема 8. Іменники III відміни

(Declinatio tertia)

Перш ніж починати переклад та граматичний аналіз словосполучень та текстів з іменниками третьої відміни, рекомендуємо розібратися з класифікацією цих іменників та визначенням практичної основи. До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів, які в Gen. sing. закінчуються на -is. Як правило, основа в Nom. sing. непомітна і проступає лише у наступному відмінку, тобто в Gen. sing. Тому у словниках закінчення Gen. sing. часто подається з останнім складом основи.

1. Визначити граматичні форми іменників, перекласти:

Зразок виконання: amōre – Abl.s., сл.форма : amor, ōris m, коханням
coniuratiōne, hereditātem, capīta, ducībus, maria, auctoritāte, parentes, urbium, homīnes, hostium, legiōne, virtutis, vectigalia, fratrībus, salūte, collībus, arte, iuvenes, imaginē, morum, pacem, opēra, veritāti, aetāte, custōdes, corda, scriptōres.

2. Записати повну форму Gen. Sing., позначити основу іменників третьої відміни:

imago, ĩnis, f _____	fortitūdo, ĩnis, f _____
carmen, ĩnis, n _____	os, ossis, n _____
ratio, ōnis, f _____	cortex, ĩcis, m _____
apex, ĩcis, m _____	mos, moris, m _____
sermo, ōnis, m _____	vestis, is, f _____
mare, is, n _____	tempus, ōris, n _____
testis, is, m _____	regio, ōnis, f _____

3. Визначити тип відмінювання іменників третьої відміни:

secāle, is, n _____	ver, veris, n _____
fons, fontis, m _____	orbis, is, m _____
flos, floris, m _____	anīmal, ālis, n _____
lex, legis, f _____	oratio, ōnis, f _____
securis, is, f _____	vestis, is, f _____
flumen, ĩnis, n _____	sermo, ōnis, m _____

4. Узгодити прикметники з іменниками, провідміняти словосполучення:
homo, ĩnis m (bonus, a, um); vectĭgal, ālis n (magnus, a, um); ars, artis f (novus, a, um).

5. Утворити форму Nom. і Gen. plurālis від іменників:

tempus, ōris, n; civis, is, m; regio, ōnis, f; mare, is, n; pars, partis, f; cor, cordis, n; victor, ōris, m; ius, iuris, n; nox, ctis, f. Зразок:

Іменник	Група	Nom.plur.	Gen.plur.
mare	vocalis	maria	marium

6. Визначити групу та відмінкові форми іменників:

carminĭbus; in apĭce; montem; regiōnes; marium; turrim; mente; homĭni; in pace; militum; litōra; ratiōnem; iurĭbus; fratre; partem; pontium; in urbe; morum; animalĭbus; oris; ossi; vi.

Зразок: regem – rex, regis, m; declinatio tertia, classis consonans, Accusatiŕus singulāris, царя.

7. Заповнити пропуски відповідними закінченнями, перекласти словосполучення:

imperatōri bon...; oratōres clar...; florĭbus alb...; Iovi optĭm...; maria nonnull...; de scriptorĭbus antiqu...; gentium antiqu...; duce perĭt...; urbium mult...; carminĭbus clar...; in mari alt...; montes alt...; part... magnam; altas turr...; iur... Romanōrum; de reg... Romānis; Iov... maxĭmo; mor... Romāno; nomin... Romāna.

8. Поставити слова в дужках у відповідних відмінках, перекласти речення:

1. Plato poētas (dux, ducis, m) sapientiae vocabat. 2. (mos, moris, m) Romanōrum et Germanōrum antiquōrum varii erant. 3. Laus praemium (virtus, ūtis, f) est. 4. Cupio (virtus, ūtis, f), non fraude vincēre. 5. Amĭci (fur, furis, m) (tempus, ōris, n) sunt.

9. Прочитати та перекласти текст; виписати іменники третьої відміни, визначити їх відмінкові форми; зробити граматичний аналіз підкреслених речень:

De Neptūno

Neptūnus, frater Iovis, a Romānis antĭquis deus flumĭnum et marium putabātur. Deus in altō Olympō habitābat. Nautae perĭti Neptūnum saepe plus quam Iovem

colēbant. Et mare, et omnia maris animalia a Neptūno gubernabantur. Dum deus vehiculū aureo peragrābat maria, undae sedabantur et nubes dissipabantur. Mirae animalium figūrae in mari habitābant. Interdum autem Neptūnus mare tempestatibus turbābat. Ex arboribus pinus deo sacra est, ex qua (якої) naves firmae aedificabantur. Nautae Neptūno equos et tauros immolābant.

Слова до тексту:

Neptunus, i m – Нептун	frater, fratris m – брат
Iuppiter, Iovis m – Юпітер	a (+ Abl.) – від
Romanus, a, um – римський	antiquus, a, um – давній
deus, i m – бог	flumen, inis n – ріка
mare, is n – море	puto, are – вважати
altus, a, um – високий, глибокий	Olympus, i m – Олімп
habito, are – жити	nauta, ae m – моряк
peritus, a, um – досвідчений	saepe – часто
plus (pluris) – більше	quam – ніж
colo, ere – шанувати	omnia (n. pl. від omnis, e) – усе
animal, alis n – тварина	gubernare – керувати
dum – поки	vehiculum, i n – колісниця,
транспорт	
aureus, a, um – золотий	peragro, are – подорожувати
unda, ae f – хвиля	sedare, are – заспокоювати
nubes, is f – хмара	dissipare, are – розсіювати
mirus, a, um – дивовижний	figura, ae f – форма, вигляд
interdum – іноді	tempesta, atis f – буря
turbo, are – збурювати	arbor, oris f – дерево
pinus, us f – сосна	sacer, sacra, sacrum – священний
qui, quae, quod – який	navis, is f – корабель
firmus, a, um – міцний	aedifico, are – будувати
equus, i m – кінь	taurus, i m – бик
immolo, are – приносити в жертву	

10. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій, іспанській) мові від латинських слів:

ars, artis, f – мистецтво; flos, floris, m – квітка; genus, ěris, n – рід, вид; animal, ālis, n – тварина; mare, is, n – море; nomen, ĩnis, n – назва, ім'я; caput, ĩtis, n – голова, столиця; pars, partis, f – частина, сторона; pax, pacis, f – мир; vestis, is, f – одяг; mater, tris, f – мати; pater, tris, m – батько.

Mandāte memoriae sententias Latīnas

Alma mater – Мати-годувальниця.

Dura lex, sed lex – Суворий закон, але закон.

Finis corōnat opus – Кінець – справі вінець.

Homo locum ornat, non homīnem locus – Людина прикрашає місце, а не місце людину.

In vino veritas, in aqua sanitas – У вині істина, у воді здоров'я.

Mens sana in corpore sano – У здоровому тілі здоровий дух.

O tempora, o mores! – О часи, о звичаї!

Quod licet Iovi, non licet bovi – Що личить Юпітеру, не личить волу.

Quot capita, tot sententiae – Скільки голів, стільки думок.

Repetitio est mater studiōrum – Повторення є матір'ю навчання.

Sine labōre non erit panem in ore – Без праці не буде хліба у роті.

Tempora mutantur et nos mutāmur in illis – Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними.

Vox populi – vox veritatis – Голос народу – голос правди.

Питання для самоконтролю.

1. Які характерні особливості іменників III відміни в латинській мові щодо роду та закінчення в називному відмінку однини?
2. Як визначити основу іменника III відміни, та чому це важливо для правильного відмінювання?
3. Які відмінності у відмінюванні іменників III відміни чоловічого/жіночого роду і середнього роду?
4. Що таке рівноскладові та нерівноскладові іменники III відміни? Як це впливає на їх відмінювання?

5. Які особливості мають іменники III відміни з основою на два та більше приголосних?

Тема 9. Прикметники III відміни

При визначенні та запису початкових форм прикметників, які вживаються у словосполученнях та текстах, слід врахувати те, що до цієї групи належать прикметники трьох, двох і одного закінчень. Прикметники одного закінчення мають спільну форму для всіх трьох родів. Прикметники двох закінчень мають спільну форму для чоловічого та жіночого родів, а прикметники середнього роду мають закінчення –е. Прикметники одного закінчення мають однакові форми для всіх трьох родів. За формою називного відмінка однини визначити основу прикметників одного закінчення неможливо, тому у словнику вони подаються у формах називного і родового відмінків однини. Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку та ставляться після іменників.

1. Узгодити прикметник з іменником, утворити форми Nom. і Gen. plur.:

homo, īnis, m (perītus, a, um; prudens, entis; fortis, e); oppīdum, i, n (celeber, bris, bre; novus, a, um; parvus, a, um); femīna, ae, f (felix, icis; tristis, e; bonus, a, um); poeta, ae, m (illustris, e; Romānus, a, um; celebr, bris, bre). Зразок: homo perītus – homīnes perīti – homīnum peritōrum.

2. Заповнити пропуски відповідними закінченнями, перекласти словосполучення:

reges crudel...; virōrum fort...; amīco fidel...; verba brev...; vitam felic...; templa celebr...; duce prudent...; hominībus felic...; poetae illustr...; servo pauper....

3. Визначити відмінкові форми словосполучень, перекласти українською мовою: virōrum mortalium; hostes crudeles; avi celēri; epistūlam brevem; viri fortes; operībus immortalībus; dolōre acri; labyrinthum ingentem; regem crudēlem; verba brevia; homīne sapienti.

Зразок:

uxoris fidelis	Gen. sing.	вірної дружини
----------------	------------	----------------

4. Перекласти текст:

De Achille

Celēber erat Achilles, filius Pelei regis et Thetīdis deae. Mater infantem suum in aquis Stygis immergēbat. Aqua fluvii corpus Achillis invulnerabile faciēbat. Attāmen talus pedis dextri vulnerabilis manēbat. Multae Graecōrum civitātes bellum cum Troiānis gerēbant. Duces clari ad Troiam pugnābant. Sed Achilles inter puellas vitam agēbat, nam ita matri placēbat. In villam, ubi Achilles habitābat, venit Ulixes. Quid videt? Puellae variis laboribus opēram dant. Ubi est Achilles? Ulixes ignōrat, sed vir perītus est. Itaque arma monstrat. Puellae fugiunt; Achilles, puer virtūte clarus, manet. Tum Ulixes: “Mecum ad bellum Troiānum propēra!” Ita Achilles particeps belli Troiāni fit (став). Troiāni, qui de vulnerabili talo Achillis nihil audiēbant, frustra Thetīdis filium telis petēbant. Nullō modō Achillem vulnerāre potērant. Postrēmo Apollo sagittam Parīdis in talum dextri pedis Achillis dirigit et herōem necat.

Слова до тексту:

Achilles, is m – Ахілл

filius, i m – син

rex, regis m – цар

dea, ae f – богиня

infans, infantis m, f – немовля

aqua, ae f – вода

immergo, ere – занурювати

corpus, oris n – тіло

facio, facere – робити

talus, i m – кістка, гомілка

dexter, tra, trum – правий

maneo, ere – залишатися

Graecus, a, um – грецький

bellum, i n – війна

Troianus, a, um – троянський

celeber, celebris, celebre – славетний

Peleus, ei m – Пелей

Thetis, idis f – Фетіда

mater, matris f – мати

suus, a, um – свій

Styx, Stygis f – Стікс (ріка)

fluvius, i m – річка

invulnerabilis, e – невразливий

attamen – проте

pes, pedis m – нога

vulnerabilis, e – вразливий

multus, a, um – багато

civitas, atis f – місто-держав

cum (+ Abl.) – з

gero, ere – вести (війну)

dux, ducis m – вождь, полководець	clarus, a, um – славетний
ad (+ Acc.) – до	Troia, ae f – Троя
pugno, are – воювати	inter (+ Acc.) – серед
puella, ae f – дівчина	vita, ae f – життя
ago, ere – проводити	nam – бо
ita – так	placet, placere – подобатися
villa, ae f – вілла, будинок	ubi – де, коли
habito, are – жити	venio, ire – приходити
Ulixes, is m – Одисей	quid – що
video, ere – бачити	varius, a, um – різноманітний
labor, oris m – праця	opera, ae f – праця, зусилля
do, dare – давати	peritus, a, um – досвідчений
arma, orum n pl – зброя	monstro, are – показувати
fugio, ere – тікати	puer, i m – хлопець
virtus, virtutis f – доблесть	maneo, ere – залишатися
tum – тоді	mecum – зі мною
propero, are – поспішати	Troianus, a, um – троянський
pars, partis f – частина	autem – однак
facio, facere – робити, ставати (в значенні "fit")	nihil – ніщо
qui, quae, quod – який	frustra – даремно
audio, ire – слухати, чути	peto, ere – прагнути, атакувати
telum, i n – снаряд, зброя	modus, i m – спосіб
nullus, a, um – жоден	postremo – зрештою
vulnero, are – поранити	sagitta, ae f – стріла
Apollo, inis m – Аполлон	dirigo, ere – спрямовувати
Paris, idis m – Парис	nesco, are – вбивати
heros, ois m – герой	

5. Перекласти латинською мовою:

1. Ахілл був учасником Троянської війни. 2. Ахілл терпів страждання (гострі болі) через смерть Патрокла. 3. Гомер, славний поет, описував щит Ахілла.

Питання для самоконтролю.

1. Які типи прикметників належать до III відміни в латинській мові?
2. У чому полягає різниця між прикметниками з трьома, двома та одним закінченням у словниковій формі?
3. Як змінюються прикметники III відміни за родами, відмінками та числами?
4. Які особливості мають форми прикметників III відміни середнього роду порівняно з чоловічим і жіночим?
5. Як прикметники III відміни узгоджуються з іменниками різних відмін?

Тема 10. Іменники IV та V відмін

(Declinationes quarta et quinta)

Для успішної роботи з текстами потрібно чітко розрізняти іменники четвертої та другої відмін, які в називному відмінку однини чоловічому роді мають однакове закінчення –us. Практичним засобом розрізнення відмінювання в латинській мові служить родовий відмінок однини. Форми родового відмінка однини різні в усіх відмінах, тому форма родового відмінка наводиться у словниках разом із формою називного відмінка однини. До IV відміни належать іменники чоловічого роду, які в Nom. sing. закінчуються на –us і середнього роду на -u. Родовий відмінок обох родів має закінчення –us. Парадигма іменників середнього роду є дуже простою, в усіх відмінках однини (крім родового) вони мають закінчення – u. Але це ускладнює визначення форми іменника в тексті. Тому контекст та переклад грають вирішальну роль.

Що стосується іменників V відміни, то є ризик сплутати їх з іменниками III відміни, оскільки це іменники жіночого роду (f) із закінченням в Nom. sing. – es. Але, на відміну від іменників III відміни, вони мають закінчення -ei в родовому відмінку однини (Gen.sing.). Зазвичай розпізнавання у реченнях іменників V відміни не викликає труднощів, оскільки іменників цієї відміни небагато. Більшість із них позначає абстрактні поняття і тому або взагалі не має форм множини, або має тільки Nom., Acc.pl. Тільки два слова *diēs*, *rēs* вживаються повністю в усіх відмінках обох чисел; всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають лише називний і знахідний відмінки.

1. Провідміняти словосполучення:

res bona; ritus Romānus; genu novum; domus Romana

2. Утворити відмінкові форми іменників за зразком:

exercitus → Gen. plur. → Dat. sing. → Abl. sing. → Acc. plur. → Gen. sing. → Acc. sing. → Voc. sing. Cornu; discipūlus; domus; genu; tempus; dies; species.

3. Узгодити відмінкові форми іменників з прикметниками, перекласти словосполучення:

fructibus (dulcis, e); casu (felix, īcis); manum (dexter, tram, trum); exercituum (Romānus, a, um); usui (bonus, a, um); genua (novus, a, um); sensibus (omnis, e); cursum (celer, is, e); spe (ultimus, a, um); diebus (festus, a, um); faciem (bonus, a, um); rerum (publicus, a, um); aciēi (acer, acris, acre); fide (bonus, a, um); manu (proprius, a, um); cornuum (longus, a, um).

4. Визначити відмінкові форми іменників, перекласти українською мовою:

casui letāli; fructuum recentium; usum magnum; in domo nostra; rem publicam; faciēi pulchrae; diebus festis; spei nostrae.

5. Утворити іменники четвертої відміни від дієслів:

audio, īvi, ītum, īre; video, vidi, visum, ēre; consentio, sensi, sensum, īre; cado, cecīdi, casurus, ěre; colo, colui, cultum, ěre; rideo, risi, risum, ēre.

6. Доповнити речення відповідною формою іменника, перекласти українською мовою:

1. Consules Romāni ... (exercitus, us, m) praeerant. 2. Saepe consules cum ... (exercitus, us, m) parvo hostes superabant. 3. Constantia ... (exercitus, us, m) Romāni admirabilis erat. 4. ... (res, rei, f) secundis contrariae sunt ... (res, rei, f) adversae. 5. Amicus certus in ... (res, rei, f) incerta cernitur.

7. Перекласти тексти:

De domo Romāna

Primo Romāni in casis parvis habitabant. Postea magnificas domos sibi aedificabant. Domus Romāna aliter aedificabatur atque nostra. Domus Romanorum non multas et parvas fenestras habebant, sed magnam lacunam in medio tecti. Cisterna aquam imbrium colligebat. Ante ianuam erat vestibulum, post ianuam

ostium cum cella ostiarii. Ex ostio introitus erat in magnum et latum atrium, ubi servi et amici mane domum salutabant et familia interdum habitabat. Atrium foramine tecti illustrabatur. Erat in atrio focus, locus sacer, ubi tota familia deis domesticis sacrificabat. Atrium ornabatur simulacris avorum, e cera factis, columnae tectum portabant. Circum atrium erant cubicula et triclinium, ubi cenabant, et cellae servorum. Alia pars domus tablinum erat, ubi bibliotheca collocabatur. Post domum saepe hortus erat.

Слова до тексту:

Romanus, a, um – римський	casa, ae f – хатина
parvus, a, um – малий	habito, are – жити
postea – потім	magnificus, a, um – розкішний
domus, us f – дім	sibi – собі
aedifico, are – будувати	aliter – інакше
atque – і, як і	noster, tra, trum – наш
non – не	multus, a, um – численний
fenestra, ae f – вікно	magnus, a, um – великий
lacuna, ae f – отвір, порожнина	medius, a, um – середній
tectum, i n – дах	cisterna, ae f – цистерна, резервуар
aqua, ae f – вода	imber, imbris m – дощ
colligo, ere – збирати	ante – перед
ianua, ae f – вхід, двері	vestibulum, i n – передпокій
post – після	ostium, i n – двері, отвір
cum (+ Abl.) – з	cella, ae f – кімната, приміщення
ostiarius, i m – воротар, швейцар	ex – з
introitus, us m – вхід	latus, a, um – широкий
atrium, i n – атрій (центральна зала)	ubi – де
servus, i m – раб	amicus, i m – друг
mane (adv.) – зранку	dominus, i m – господар
saluto, are – вітати	familia, ae f – родина
interdum – вдень	foramen, inis n – отвір

illustro, are – освітлювати

locus, i m – місце

totus, a, um – увесь

domesticus, a, um – домашній

orno, are – прикрашати

avus, i m – дід

facio, facere – робити

porto, are – нести

cubiculum, i n – спальня

ceno, are – вечеряти

alius, a, ud – інший

tablīnum, i n – кабінет

colloco, are – розміщувати

hortus, i m – сад

focus, i m – вогнище

sacer, sacra, sacrum – священний

deus, i m – бог

sacrifico, are – приносити жертву

simulacrum, i n – зображення

cera, ae f – віск

columna, ae f – колона

circum (+ Acc.) – навколо

triclinium, i n – їдальня

servus, i m – раб

pars, partis f – частина

bibliotheca, ae f – бібліотека

saepe – часто

sum, esse – бути

De noctua et cicāda

Aliquando noctua in quercu cava sedet, sed cicāda noctuam cantu e somno excitat. Tum noctua: “Tace, inquit, aut avōla, nam somnum iam valde desidēro”. Sed cicāda nec tacet nec avōlat. Iam meridies est, nec noctua spem somni diuturni habet. Tum: “Habeo, inquit, in spelunca mea nectar dulce, advōla et corpus tuum animumque recrea! Magnus erat aestus meridiēi, grata spes potiōnis dulcis et iucunda”. Itaque cicāda advōlat, sed advolantem noctua necat.

Слова до тексту:

noctua, ae f – сова

aliquando – колись

cavus, a, um – порожнистий

sed – але

e – з, від

excito, are – пробуджувати

taceo, ere – мовчати

aut – або

cicada, ae f – цвіркун

quercus, us f – дуб

sedeo, ere – сидіти

cantus, us m – спів

somnus, i m – сон

tum – тоді

inquam – кажу

avolo, are – відлітати

nam – бо

valde – дуже

nec – і не

spes, spei f – надія

diuturnus, a, um – тривалий

spelunca, ae f – печера

nectar, aris n – нектар

advolo, are – прилітати

animus, i m – душа, дух

magnus, a, um – великий

meridies, ei m – полудень

potio, onis f – напій

itaque – отже

iam – вже

desidero, are – прагнути

meridies, ei m – полудень

somnus, i m – сон

habeo, ere – мати

meus, mea, meum – мій

dulcis, e – солодкий

corpus, oris n – тіло

recreo, are – відновлювати

aestus, us m – спека

gratus, a, um – приємний

iucundus, a, um – приємний

peco, are – вбивати

8. Прочитати філософські роздуми Сенеки, перекласти та зробити граматичний аналіз усіх слів:

De mutatiōne rerum

Nemo nostrum idem in senectūte, qui erat iuvēnis. Nemo est mane, qui erat pridie. Corpōra nostra flumīnis more rapiuntur: quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his, quae vidēmus, manet. Hoc est, quod ait Heraclītus: “In idem flumen bis non descendimus”. Manet idem flumīnis nomen, aqua transmissa est (Seneca).

Слова до тексту:

nemo, neminis m, f – ніхто

idem, eadem, idem – той самий

qui, quae, quod – який

mane (adv.) – зранку

corpus, corpōris n – тіло

mos, moris m – звичай, спосіб

quidquid – усе, що; що б не

curro, currere – бігти, текти

tempus, tempōris n – час

noster, nostra, nostrum – наш

senectus, senectūtis f – старість

iuvēnis, iuvēnis m, f – юнак, молодий

pridie (adv.) – напередодні

flumen, flumīnis n – ріка

rapio, rapere – хапати, стрімко нести

video, videre – бачити

cum (+ Abl.) – з

nihil – ніщо

maneo, manēre – залишатися

bis (adv.) – двічі

aqua, aquae f – вода

quod – що

descendo, descendere – спускатися, сходити вниз

transmitto, transmittere – передавати, переносити

Heraclītus, Heraclīti m – Геракліт

nomen, nomīnis n – ім'я

Senēca, Senēcae m – Сенека

hic, haec, hoc – цей, ця, це; він

Mandāte memoriae sententias Latīnas

Amīcus certus in re incerta cernitur – Вірний друг пізнається в біді.

Contra spem spero – Без надії сподіваюсь.

Diligentia in omnibus rebus valet – Старанність потрібна в усіх справах.

E fructu arbor cognoscitur – Дерево пізнається за плодом.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines. – Є міра в речах і всьому є свої межі.

In medias res – Всередину справи (у саму суть).

Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt – Корені наук гіркі, плоди – солодкі.

Manus manum lavat – Рука руку миє.

Mare verborum, gutta rerum – Море слів, крапля справ.

Status quo – Існуючий стан.

Виразно прочитати, перекласти та зробити граматичний розбір міжнародного гімну студентів:

Gaudeamus

Gaudeamus igitur,

Juvenes dum sumus! (bis)

Post jucundam juventutem,

Post molestam senectutem

Nos habebit humus.(bis)

Ubi sunt, qui ante nos

In mundo fuere?

Vadite ad Superos,

Transite ad Inferos,

Ubi jam fuere!
Vita nostra brevis est,
Brevi finietur.
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur!

Vivat Academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra qualibet!
Semper sint in flore!

Vivant omnes virgines,
Graciles, formosae!
Vivant et mulieres,
Tenerae, amabiles,
Bonae, laboriosae!

Vivat et respublica
Et qui illam regint!
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas,
Qui nos hic protegit!

Pereat tristitia,
Pereant dolores!
Pereat Diabolus,
Quivis antiburschius,
Atque irrisores!

Питання для самоконтролю.

1. Які закінчення мають іменники IV відміни в однині та множині?
2. У чому полягають відмінності між іменниками IV відміни чоловічого та середнього роду?
3. Які характерні ознаки має V відміна іменників у латинській мові?
4. Які особливості має іменник *dies, diei* (день)?
5. Як розрізнити іменники IV та V відміни за словниковими формами?

Тема 11. Основні форми та основи дієслова. Активний стан часів системи перфекта (*Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II indicativi activi*)

Для того, щоб не помилитися при утворенні часів латинської мови варто пам'ятати, що у словниках дієслова записуються у чотирьох формах:

1. І особа однини *praesens indicatīvi actīvi*, яка завжди закінчується на -o.
2. І особа однини *Perfectum indicatīvi actīvi*, яка завжди закінчується на -i.
3. *Supīnum* (супін – це віддієслівний іменник), що закінчується на -um.
4. *Infinitīvus* (подається у словниках скорочено, а саме: закінчення з попередньою голосною основи у 1, 2, 4 дієвідмінах, а у 3 – й – ēre).

Всі похідні форми латинських дієслів утворюються від трьох основ:

- основи *praesentis* (теперішнього часу),
- основи *perfecti* (минулого часу),
- основи *supīni* (супіна).

Основа *perfecti* визначається відкиданням від словникової форми перфекта закінчення -i.

1. Прочитати, перекласти речення, зробити граматичний аналіз дієслів:

1. *Troja a Graecis delēta est, sed memoria Trojae ab Homēro poētā servāta est.*
2. *Alexander Magnus ab Aristotēle, viro sapienti, eruditus est.*
3. *Tota civitas Helvetiōrum in quattuor pagos divisa est.*
4. *Homīnes cor habent, quod in laeva pectōris parte positum est.*
5. *Magna classis Persārum parvo numēro navium Graecōrum apud Salamīna victa est.*
6. *Legāti ad Caesārem ab iis nationibus, quae trans Rhenum incolunt, missi sunt pacem rogatum.*
7. *Quintus Pedius legātus extrēmo anno in ulteriōrem Galliam a Caesāre missus est.*
8. *Alea jacta est.*
9. *Accēpi omnes*

epistūlas, quae a te missae erant. 10 Romūlus et Remus, ut fama est, in eisdem locis, ubi flumīne Tibēri exposīti et a pastōre educāti erant, urbem condēre statuērunt.

2. Подати основні форми дієслів: crediderāmus, responsērat, momorderātis, venēram, petivērant.

3. Провідміняти в Plusquamperfectum indicatīvi actīvi дієслова: alo, alui, alītum, ēre – годувати, augeo, auxi, auctum, ēre – збільшувати, facio, feci, factum, ēre – робити, labōro, āvi, ātum, āre – працювати, reperio, repperi, repertum, īre – знаходити.

4. Провідміняти в Perfectum, Plusquamperfectum, Futūrum II ind. act.

дієслова: mitto, misi, missum, ēre посилати; continuo, āvi, ātum, āre з'єднувати.

5. Визначити форму дієслів і перекласти українською мовою: fuistis, potuistis, misi, respondi, misērunt, expugnavērunt, putavērat, conscripsērat, scripsīmus, potuerīmus, collocavērunt, interfuērunt, tulērunt, tulērant, prodit, voluisti, voluēras, vicērat, defenderāmus, solvēram, egerātis, laboravērant, fuēras.

6. Прочитати і перекласти речення, вказати словникові форми і зробіть граматичний розбір кожного слова:

1) Ad vos pater me misērat. Alexander Magnus Thebas delēvit, quae diu floruērant. Ante ejus victoriam nemo eum regem bonum appellavērat. Appellaverantne Caesārem regem ante ejus mortem? Ariovistus, rex Germanōrum, tertiam partem agri Sequanōrum occupavērat. Proserpīnam, filiam Jovis et Cerēri, Pluto uxōrem duxērat. 2) Bello longo patriam servavērant. Caesar ei munitiōni, quam fecērat, Titum Labiēnum legatum praefēcit. Caesar in campo novas legiōnes, quas in Galliā conscripsērat, instruxit. Caesar omnībus, qui arma tulērant, vitam concessit. Caesar pontem, quem in Rheno fecērat, paulo post rescīdit. Causa belli fuit, quod Romāni agrum Sabīnum ferro ignique vastavērant. Cum Tullius rure rediērit, mittam eum ad te. Dolōrem, si non potuēro frangēre, occultābo. Germāni nonnullis annis ante Romānos Galliam intravērant et occupavērant. Haec tolerāre potuērat. 3) Horatio Coclīti, quod insigni fortitudīne Romam servavērat, cives grati aeneam statuum collocavērunt. Hunc timuērunt; illos terruērat. In adulescentiā remedia nostrārum culpārum vidēre non potuerāmus. In Asiā Caesar numquam vivēre potuērat. In

temporibus antiquis medici inveniant remedia multorum morborum. Medici ejus ad eum cucurrerunt, sed mors eum superaverat. Medici Graeci multa de corporis humani morbis scripserant. Neque patrem tuum videras, neque matrem. 4) Proserpinam, filiam Jovis et Cereris, Pluto uxorem duxerat. Respondēbo tibi, sed non ante, quam tu ipse mihi responderis. Si te rogavero aliquid, nonne respondēbis? Sine libertate haec facere non poterant.

Тема 12. Пасивний стан часів системи перфекта (Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II indicativi passivi).

Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum II утворюють пасивний стан аналітичним, тобто описовим, способом: за допомогою participium perfecti passivi і дієслова sum, fui, -, esse у відповідному часі. Дієприкметник минулого часу пасивного стану утворюється шляхом додавання до основи супіна родових закінчень – us, - a, - um. Основу супіна знаходять, відкинувши закінчення – um від третьої дієслівної форми.

1. Провідміняти дієслова за часами системи перфекта пасивного стану:

vinco, vinci, victum, ēre – перемагати; deleo, deleui, deletum, ere – руйнувати; orno, avi, atum, āre – прикрашати; video, vidi, visum, vidēre – бачити; mitto, misi, missum, mittēre – відправляти; finio, ivi, itum, īre – закінчувати.

2. Перекласти українською мовою наступні лінгвістичні терміни: actīvum, conjugatio; conjunctīvus; futūrum I (primum); futūrum II (secundum); genus; gerundium; gerundīvum; imperatīvus; imperfectum; indicatīvus; infinitīvus; modus; numerus; participium; passīvum; perfectum; persona; plurālis; plusquamperfectum; praesens; prima; quarta; secunda; singulāris; supīnum; tempus.

3. Провідміняти у Plusquamperfectum indicatīvi passīvi: amāre, audīre, clamāre, condēre, credēre, debēre, dicēre, docēre, ducēre, errāre, habēre, legēre, laudāre, mittēre, movēre, parāre, scribēre, sentīre, tenēre, servīre, vidēre, vincēre.

4. Провідміняти у Perfectum indicatīvi passīvi дієслова, перекласти:

ornāre, clamāre, labōrāre, laudāre, monstrāre, narrāre.

5. Провідміняти дієслова в Futurum II indicativi passivi: ago, ĕre – робити, діяти consulo, ĕre – радитися impero, āre – панувати iubeo, ēre – наказувати noto, āre – зазначати punio, ĭre – карати reperio, ĭre – знаходити struo, ĕre – будувати.

6. У поданих нижче реченнях замінити а) активну конструкцію пасивною і б) пасивну конструкцію активною: а) Romāni in proeliis saepe Gallos vincēbant. Tarquinius Romam muro cingēbat. б) Patria nostra a nobis defenditur. Mortui a Romanis cremabāntur.

7. Зробити граматичний аналіз та переклад речень:

1. Alexander Magnus, Philippi filius, claros magistros habēbat. 2. Apud Romānos antiquos castra vallo fossaque muniebantur. 3. In numēro magistrōrum Alexandri clarus Graecōrum philosōphus erat. 4. Magistri puerōrum Romanōrum servi Graeci erant. 5. Servōrum officia varia erant: alii terram colēbant, alii domi ministrābant, alii in agris laborābant, alii puēros et puellas docēbant. 6. Templā deōrum apud Graecos et Romānos magnifica erant. 7. Memoria virōrum clarōrum semper manēbit.

8. Прочитати наступні тексти, перекласти та зробити граматичний аналіз усіх слів:

De nummis Romanōrum

In multis Romanōrum nummis unā ex parte Minervae caput, ex altēra – navis imago erat. Itaque puēri Romāni ludum, qui “caput aut navis” nominabātur, agebant. Erant etiam alii nummi. In unā parte eōrum littērae erant, verbum “Roma” formantes, ex adversā parte – Victoriae deae imago, duos aut tres equos agentis.

De Appio Claudio

Romae erat vir, Appius Claudius nomīne. Magnum et longum aquaeductum aedificāvit. Romāni hunc aquaeductum ab eius nomīne appellavērunt. Aquaeductus aquam bonā in urbem Romam portāvit. Appius Claudius etiam longam et bonam viam ad oppidum Capuam Italiae aedificavit. Romāni hanc viam “Via Appia” appellavērunt. Erant multae aliae viae in Italia, sed via Appia clarissīma erat. Via et aquaeductus in Italia hodie manent.

Питання для самоконтролю.

1. Як визначити основу перфекта?

2. Яку дію виражає Perfectum indicativi activi?
3. Яку дію виражає Plusquamperfectum indicativi activi?
4. Яку дію виражає Futurum II indicativi activi?
5. В чому різниця в утворенні Plusquamperfectum indicativi activi та Futurum II indicativi activi?

Рекомендована література

Основна

1. Макар І.С., Любімова О.В. Латинська мова для студентів факультету іноземних мов: навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. 192 с.
2. Паласюк Г.Б., Саварин Т.В., Ворона І.І., Федчишин Н.О.. Латинська мова : підручник. Тернопіль: ТДМУ, 2021. 524 с.
3. Фрумкіна А. Л., Адамова Г.В., Кривда Л.Р. Латинська мова : навч. посіб. (для студентів філологічних спеціальностей). Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 200 с.
4. Шаманова Н. Є. Латинська мова : навч. посіб. з вивчення дисципліни. Миколаїв : НУК, 2021. 144 с.
5. Ярцева Л.І. Латинська мова: навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 125 с.

Додаткова

1. Горецька Х. В. Латинська мова: навч. посібник. Львів : ЛТЕУ, 2019. 215 с.
2. Загайська Г. М., Петришин М. Й. Liber Latinus ad usum philologiae studentium : підручник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 510 с.
3. Корольова Н. Viva latina: навчальний посібник з дисципліни «Жива латина» для студентів гуманітарних спеціальностей. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. 159 с.
4. Коротюк О. В., Станіч В. С. Словник латинських висловів. Київ, 2021. 218 с.
5. Навольська Г. І. Латинська мова: навч. посібник для студентів. Тернопіль, 2020. 161 с.

Навчальне видання

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

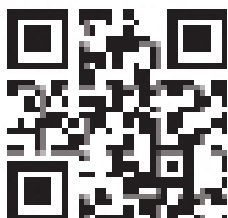
спеціальності В11 Філологія спеціалізацій В11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська; В11.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька; В11.051 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – іспанська; В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька.

Укладачі:

Миронова Лариса Анатоліївна

Ростомова Лада Миколаївна

В авторській редакції

Підписано до друку 01.06.2026 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 2,09. Наклад 30.
Замовлення № 0626-01/06.

Видавництво: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45,
e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.
Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

